TUHED
Turkish History Education Journal
Fall 2017, 6(2), ss. 215-242
www.tuhed.org

# TÜRKİYE'DE BİR PSİKOLOG TARİH DERS KİTABI YAZARI OLDU: PSİKOLOG ALİ HAYDAR TANER VE *ORTAOKUL İÇİN TARİH II* ÜZERİNE

# A PSYCHOLOGIST BECAME HISTORY TEXTBOOK WRITER in TURKEY: PSYCHOLOGIST ALİ HAYDAR TANER and HIS TEXTBOOK HISTORY II for the 7th Grade

Bahri ATA*

**Öz:** Bu çalışmanın amacı 1940 ve 1948 yılları arasında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ve okutulan psikolog Ali Haydar Taner'in (1883-1956) ismini taşıyan *Ortaokul İçin Tarih II* ders kitabını geniş bir bakış açısı içinde ele almaktır. Çalışmada nitel yaklaşım kapsamında doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında gerçekleştirilen çalışmanın veri kaynağını Ali Haydar Taner'in adının yazan olarak geçtiği *Ortaokul İçin Tarih II* kitabının 1941 yılında yapılmış baskısıyla adının yazan olarak geçmediği 1937 tarihli baskısı oluşturmaktadır. Çalışmada toplanan veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Çalışma sonucunda ders kitabının 1941 baskısı ile 1937 baskısının temelde aynı kitaplar olduğu anlaşılmaktadır. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in, *Ortaokul İçin Tarih II* adlı kitaba Ali Haydar Taner'i yazar olarak belirlemesi, O'nun gönlünü kazanma isteği olarak yorumlanabilir. Çünkü Ali Haydar Taner, Türk eğitim sisteminin iyileşmesine kendini adayan çok değerli bir eğitimcidir.

**Anahtar Kelimeler:** Tarih Ders Kitabı, Ortaokul, Ali Haydar Taner

**Abstract:** The aim of this study is to examine the production of History II textbook for the 7th grade and its content which was authored by Ali Haydar Taner, famous Turkish psychologist in 1940. It was used between 1940-1948 toward the decision of the Board of Education. This study used document analysis, one of the methods of qualitative methodology. As data sources, History II for the 7th Grade, written by Ali Haydar Taner and published in 1941 and not written by Ali Haydar Taner and published in 1937, were reviewed in the spring semester of 2016-2017 academic year. The collected data were analyzed through descriptive analysis technique. The results of the study showed that the 1941 edition and the 1937 edition of the textbook, *Ortaokul İçin Tarih II* are basically the same. The determination of Ali Haydar Taner as a writer of *Ortaokul İçin Tarih II* could be a kind of gesture for winning his broken heart by Hasan Âli Yücel, Minister of National Education because Ali Haydar is a dignified educator who dedicated his life for improvement of Turkish educational system.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi A.B.D. E-posta: bahriata@gazi.edu.tr

Yayın Geliş Tarihi: 12.10.2017 Yayına Kabul Tarihi: 18.10.2017

**Keywords:** History Textbook, Middle School, Ali Haydar Taner

## Giriş

1926'dan itibaren Meclis-i Kebir-i Maarif'in görev ve yetkileri ile donatılan Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, ders programlarını (müfredat) hazırlama ve ders kitaplarını öğretim programlarına uygunluk ve pedagojik yaklaşım yönüyle inceleme, kabul ve tasdik görevini yerine getirmektedir. Ayrıca MEB tarafından basılması gereken okul kitaplarını da belirlemektedir. Onaylanan ders kitapları, *Tebliğler Dergisi'nde* de 1939'dan sonra ilan edilmeye başlanmıştır.

### Cumhuriyetin İlk Yıllarından 1940'a Kadar Millî Eğitim Bakanlığı'nın Okul Ders Kitaplarının Basılmasına Yönelik Uygulamaları

Meselenin daha iyi anlaşılması için Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Millî Eğitim Bakanlığının okul ders kitaplarına yönelik uygulamalarının tarihçesine kısaca bakmakta yarar vardır. 27-28 Eylül 1924'te Maarif Vekâleti Müsteşarı Fuad Köprülü'nün imzası ile ilkmektepler iptidai, lise 1. devre (0rtaokul) ve 2. Devre (Lise) için kabul edilen kitapların listesi ve ilgili yönerge yayımlandı (Aslan, 2010: 221-230). 1924'te Ortamektep II. sınıflarda Ali Reşad'ın *Yeni Tarih-i Umumi (Birinci Kısım)* ve Köprülüzade Fuad Bey'in *Türkiye Tarihi* kitapları onay almıştı. Yönerge, millî terbiye açısından mühim tadilata uğradığı için eski Tarih ders kitaplarının da dikkate alınmamasının altını çiziyordu.

Okul ders kitaplarıyla ilgili en ayrıntılı yönerge, 19 Mayıs 1341'de (1925) "*Mektep Kitapları Hakkında Talimatname*" adıyla Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ikinci Millî Eğitim Bakanlığı döneminde yayımlandı. Bu tarih ders kitapları ile ilgili şu hususlar vardır;

İlkokullara mahsus kitaplar için;

- Dördüncü ve beşinci sınıfların kitaplarında bahis olunan memleketlerin küçük mukayese tarihi haritaları da ilave olunacak ve bu memleketlerin mevki coğrafyasından da mücmelen bahis edilecektir.
- Mazimize ait mefahir-i milliyenin kahramanları tebcil olunmakla beraber milletin hassa-i şeref ve şehameti ihmal edilmeyecektir.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

- Eski hükümet şekillerimize ve hatalarımıza ait şiddetli intikadat (kritik) icra edilmekle beraber ecdat hakkında elfaz tahkîriye kullanılmayacaktır.
- Hicri ve miladi tarihlerin her ikisi de bir arada gösterilecektir. Tarih rakamları mümkün mertebe az istimal edilecek ve belli başlı vakalara hasrolunacaktır.
- Dördüncü ve beşinci senelerin kitaplarında alakadar bahislere tarih-i medeniyete müteallik levhalar (tablolar) vazedilecek ve her kitabın sonuna o sınıfta okunan memleketlerin muhtelif tarihlerde geçirdikleri tahvilatı gösterir haritalar ilave olunacaktır (Unat, 1927: 488-489).

Ortaokul ve liselere mahsus kitaplar için de şöyle bir ifade vardır. Her sınıfa mahsus kitapta bilhassa medeniyet tarihine ait âbidat levhaları bulunacak ve son tarafına vakâyı ile alakadar renkli tarihi haritalar ilave edilmiş olacaktır. Türk tarihine müteallik kısımlarda Türk medeniyetine ait numuneler ve kitabeler konmasına hassaten ehemmiyet verilecektir (Unat, 1927:493).

Talimatnamenin 33-40. maddelerine göre; eser sahibi, okulların açılmasından 4 ay önce eserinin basılı olmayan iki kopyasını bir dilekçe ile Maarif Vekâletine vermektedir. Eser kabul edildiğinde mektep kitapları cetveline dâhil edilmektedir. Okul kitapları, Telif ve Tercüme Heyeti tarafından incelenmektedir. Heyet gerekli gördüğünde kitaplar hakkında salâhiyettar müderris ve muallimlerin rey ve mütalâasına müracaat etmektedir. Bir ders için çeşitli kitaplar kabul edilmektedir. Okul müdürleri ve müfettişlerin de oy ve görüşleriyle en etkili kitap, Cetvel'de birinci sıraya yükseltilmektedir. Birinci sıraya yükselen eser sahiplerine nakit mükâfat verilebilmektedir ya da hizmet ifa ediyorsa taltif edilmektedir. Talimatnameye uygun olmayan ders kitapları zamanla cetvelden çıkarılmakta idi (Unat, 1927:497-498).

24 Nisan 1926 tarih ve 823 numaralı kanun, okullarda öğrencilere okutulacak kitapları bastırarak maliyet fiyatından azami yüzde on fazlasıyla öğrenciye satmak üzere Maarif Vekâleti bütçesine bir fasıl açılmasını gerekli görüyordu. Kanunun uygulama biçimini açıklayan Talimatname de 9 Ağustos 1926'da yayımlandı. Ayrıca fakir çocukların kitap masraflarının vilayet bütçesinden karşılanması kararı zaten 6 Ekim 1913 tarihli *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkatı'nın* 67. maddesinin 12. fıkrasında ifade edilmişti.

1927'de okul ders kitaplarıyla ilgili çalışmaların Talim ve Terbiye Kurulu'nda çok yoğun olduğu o günlerde kurul üyesi İhsan Sungu da *Terbiye* adlı dergisinde "*Mektep*



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

*Kitabı*" adlı bir makale yazarak çağdaş eğitimcilerin, Talim ve Terbiye Kurulu'nun konuya bakış açısını gösterdi.

Talim ve Terbiye Kurulu, 17 Şubat 1928'de 15 numaralı kararı ile okul kitapları listesinin kesin surette Haziran ayında neşri hakkında bir karar aldı. Buna göre yeni kitapların incelenmek üzere Nisan ayının sonuna kadar kurula gönderilmesi istenmektedir. Ortaokul ve lise sınıflarına mahsus yazdırılacak tarih kitabı için şimdiye kadar hiçbir müracaat vukû bulmadığı için tarih kitapları hakkında evvelce gazetelere verilmiş olan ilanın tekrar yayımlanmasına karar verildi (Kırpık, 2008:310-311).

1928 tarihli bir yazıya göre de öğretmenlerin okuttuğu ders kitabında gördüğü noksanları doğrudan doğruya Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına bildirmeleri, ders kitabı yazarlarını da diğer baskılarda ikaz etmek üzere bu noksanlardan haberdar etmelerinin faydalı olacağı ve bu şekilde ders kitaplarının tekâmül edeceğinden söz edilmektedir (Altunya, 2009:250-257).

Gazi Terbiye Enstitüsü'nden eğitimci Hasip Ahmet Aytuna, 1938 yılının son günlerinde Hasan Âli Yücel Millî Eğitim Bakanı olduğunda ona sunduğu temenni yazısında ders kitaplarına ilişkin şunları yazıyordu:

> Ders kitapları da henüz talebenin *müracaat ve iş kitabı* hâline gelmemiştir. Hatta bunların Vekâlet komisyonları tarafından hazırlananları bile böyledir. Bu hususta kitap yazma rekabetini teşvik etmek daha iyi netice verecektir (Binbaşıoğlu, 2005:338).

1939'da toplanan I. Maarif Şûrasında devlet kitabı ve serbest kitap konusu tartışıldı. Serbest kitap uygulamasına taraftar olanlar, tek kitabın okullara tek ideoloji getireceğini, öğrencilerin araştırma olanaklarını ortadan kaldıracağını, bunu Rusya'nın uyguladığını ifade ederken, tek kitap savunucuları da devlet eliyle ders kitabının basılmasının kitap fiyatlarını düşürdüğünü, bir babanın üç çocuğunu aynı kitapla okutabileceğini savundular. I. Maarif Şûrasında bütün okul kitaplarının bakanlık eliyle tek devlet kitabı olarak basılması kabul edilmişti. Hazırlanan ders kitabı yönetmeliğine göre kitap yazanlar eserlerini Bakanlığa göndermekte, Bakanlıkta bunlardan birini seçip yüksek fiyatla satın alacak, diğerlerine de derecelerine göre para vermekte idi. Bakanlığın telif ücretleri, Babıâli kitapçılarının hiçbirinin ödeyemeyeceği kadar yüksekti. Yönetmeliğe göre devlet kitaplarının 3 yılda bir değişmesi gerekmekte idi. 1945'e kadar okul kitapları için yarış açıldı, en iyi kitap devletçe satın alınıp basıldı.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Özel yayınevleri de yardımcı kitaplar ve kültür kitapları bastılar. Çok partili hayata geçtikten sonra serbest kitap uygulaması yürürlüğe kondu (Başgöz, 1999:111-113). Esasen daha sonraki hükûmet programlarından da anlaşılacağı üzere okullarda tek kitap düzeninin uygulanması, ticari istismar ve ders kitapları konusunda dar gelirli ailelerin yükünün azaltılması gibi konular her zaman Türkiye'deki siyasetin gündeminde olmuştur.

Bilindiği gibi 1928'den sonra Mustafa Kemal Atatürk, tarih yazımı işi ile meşgul olmuştur. 1930'da Maarif Vekâleti tarafından Ortamektep müfredat programları hazırlandı. Metin (1998:76), 1930 Tarih müfredatının, tüm eski müfredatların bir sentezi olması ve ilk kez orta mektepleri de yasal zemine oturtması bakımından öneminin altını çizmektedir. Esasen 1930 müfredatı ile tekrar 1924 müfredatındaki sadeliğe dönülüyordu. Buna göre tarih; Orta 1'de 3 ders saati, Orta 2'de 2 ders saati, Orta 3'de 3 ders saati olup, oldukça sade ve düzeye uygun bir görünüme sahipti. Orta 2 tarih programı "Arap Tarihi" ile başlıyor, 15. asrın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun mühim vakaları ile bitiyordu.

3 Ağustos 1931'de Maarif Vekâleti, 28 numaralı karar ile Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin yazdırdığı tarih kitapları ciltlerini esas tutarak, özellikle tarih müfredat programında çok önemli bir tadilat yaptı. Buna göre tarih, Orta 1'de 2 ders saati, Orta 2'de 2 ders saati, Orta 3'de 3 ders saati yapıldı. Yani hem tarih dersinin toplam ders saati 8 saatten 7 saate indiriliyor hem de daha fazla tarih konusu müfredata ekleniyordu. 1931-1932 öğretim yılında ortaokul 2. sınıfta tarih kitabının 1. ve 2. cildinin okutulması, 1932-1933'te ortaokul 2. sınıfta ise tarih kitabının sadece 2. cildinin okutulması kabul edildi. 1933'te Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nin (TTTC) tarih ciltleri esas alınarak, Ortaokul tarih kitapları I-II-III hazırlatıldı (Çapa, 2002: 49). Bu ortaokul tarih kitapları yazar isimleri olmadan kaliteli kâğıt ve basım ile yayımlandı.12 Kasım 1934 tarihli 29 ve 30 sayılı kararlara göre bu kitaplar ders kitabı olarak kabul edildi. Ersanlı-Behar (1992:108-118) dönemin lise kitapları ile ortaokul tarih ders kitapları arasındaki benzerliğe işaret etmektedir.

Atatürk döneminde yazdırılan TTTC'nin tarih ciltlerine yönelik pedagojik eleştiriler, daha 1932'de I. Türk Tarih Kongre'sinde Konya Kız Ortamektebi Tarih-Coğrafya öğretmeni Ferit Bey gibi öğretmenler tarafından açık yüreklilikle ifade edilmişti (Ata, 2000:3). İsmet İnönü döneminde, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yeni konjektürde MEB merkez kadrolarının çözmesi gereken bir meseleye dönüştü.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

1930-1938 yılları arasındaki istatistiklere göre ortaokulda çocukların en çok sınıf döndükleri (başarısız oldukları) dersler, Yabancı Dil ve Tarih dersi oldu (Çağıl, 1948:35). Bu durumu Psikolog Dr. Ziya Dalat Çağıl (1948:35) şöyle açıklıyor:

> Tarihten dönmelerinin sebebi şu idi: 1931'de yazılmış olan tarih kitapları (TTTC'nin tarih ciltleri) çocuğun zihin seviyesini çok aşıyordu. Onlar sanki bir tarih felsefesi idiler. Çocuğun kavramasına imkân olmayan genel soyut kavramlarla (umumi mücerret mefhumlarla) dolu idi. 1943 Şubat'ında İkinci Maarif Şûrası tarih komisyonunda tarih kitaplarından felsefe ve sosyolojiye ait sahifelerin kaldırılması için temeller kondu.

Psikolog Dr. Ziya Dalat, bir başka yazısında genel ve soyut kavramlara örnekler vermektedir. Dr. Ziya Dalat'a göre bunlar kâinat telakkisi, kültür, maarif siyaseti gibi kavramlardır (Çağıl, 1948:148). Bunlar gözle görünmeyen, kulakla işitilmeyen, doğrudan doğruya dışarıdaki hayatta mevcut eşyanın tasavvuru değil, ancak zihnimizde düşünebildiğimiz, bir tek ferde değil, bütün bir cinse uyan düşüncelerdir (Çağıl, 1948: 163). Bülûğ öncesi (erkek çocukları için 15, kız çocukları için 13 yaşı esas alıyor) medeniyet yerine yazı, giyinme, tarla sürme gibi kavramlar kullanılabilir (Çağıl, 1948:157). Dr. Ziya Dalat'a göre bülûğdan önce çocuk zihni dış hadiselere çevrilmiştir. Bülûğdan sonra ise genç kendi hisleri, düşünceleri, hülasa ruhundaki hadiselerle meşguldür. Bülûğ öncesi ortaokul tarih programı ile lise tarih programı arasında hiçbir fark olmaması kabul edilebilir bir durum değildir (Çağıl, 1948:163). Tarihsel bilgi, psikolojiye uygun bir hâle getirilememiştir (Çağıl,1948:156;MV, 1943:230). Dr. Ziya Dalat'a (1948:159) göre tarih dersinin hedefi çocuğa ve gence bir sürü bilgi vermek değil, onda duygular, düşünceler, kararlar, heyecanlar vs. uyandırmak ve yaşatmaktır. Dr. Ziya Dalat bu fikirleriyle, önce Rousseau'nun sonra da John Dewey'nin pedagojide çocuk psikolojisini merkeze koyan ve bilgiyi ya da disiplinin yapısını bir uydu yapan anlayışı kabul ettiğini ima etmektedir.

Hasan Âli Yücel, 23 Ekim 1954'de *Cumhuriyet* gazetesinde "*Daha Lise Kuramadık*" adlı yazısında 1930'lu ve 1940'lı yıllardan şöyle söz etmektedir;

> Öğretmenlerimizin bir kısmı, ellerine verilmiş programları ve resmi tek kitapları inanmayarak, istemeyerek ve beğenmeyerek okuttular. Bunun aksi de gerçekleşmiş olsaydı gene mesele, ana temele dayandırılmış olmayacaktı (Yücel, 1998:104).



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Aslında yukarıdaki pedagojik gerekçelerden dolayı Maarif Vekâleti merkez kadrosunun, ortaokul tarih ders kitaplarını yeniden gözden geçirmeye İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943) öncesinde başladığı anlaşılmaktadır. Çapa'ya (2002) göre Tarih müfredatının yoğunluğu 1936 yılından itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Maarif Vekâleti, 1937'de ortaokul ve lise tarih kitaplarını yeniden düzenlemek üzere, Ankara'da bir komisyon oluşturmuş, İstanbul'dan Yüksek Muallim Mektebi Müdürü ve tarih ders kitabı yazarı Hamit Ongunsu da çağrılmıştı. Bu komisyona modern tarih eğitiminin gereklerine uygun bir şekilde ortaokul ve lise kitaplarını hazırlama işi verilmişti (Çapa, 2002: 51).

1940'tan sonra *Ortaokul İçin Tarih I* kitabı, o dönemde Yüksek Öğretim Genel Müdürü olan Faik Reşit Unat'ın, *Ortaokul İçin Tarih II* Ali Haydar Taner'in, *Ortaokul İçin Tarih III* kitabı da (1941) Kütahya mebusu Sadri Ertem ve Eskişehir Manisa Mebusu olan eğitimci Kâzım Nami Duru'nun isimleri ile yayımlanmaya başlandı. 1931'de Faik Reşit Unat'ın Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yazdırılan dört ciltlik tarih kitaplarının indekslerini düzenleme, kronoloji cetvellerini hazırlama işi ile de görevlendirildiği, kitapların çoğaltılması ve dağıtılmasındaki gayretlerinden dolayı takdirname ile ödüllendirildiğini unutmamak gerekir (Ata, 2009:95).

30 Aralık 1942'de 364 sayılı Talim ve Terbiye Heyeti kararıyla ortaokul tarih ders kitapları müsabakası için ilana çıkılmış ve şartname Bakanlık Yüksek Makamı'nın onayına sunulmuştu (Maarif Vekilliği, 1942, Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defteri sayı:364). Müsabakada yarışmayı kazanan kitap serisi üç yıl ortaokullarda okutulacak ve yazar/yazarlarına her ders yılı için 1800 lira telif hakkı verilecektir. Ortaokul 1. ve 2. sınıf kitaplarının 160 sayfadan aşağı, 196'dan fazla olmaması, ortaokul 3. sınıf kitabının 176'dan aşağı ve 224 sayfadan fazla olmaması uyarısı yapılmaktaydı.

Avrupa Üniversitelerinde tarih öğrenimi gören Arif Müfit Mansel'in 1942'de lise için yazdığı İlkçağ *Tarihi I*, Cavit Baysun'un *Ortaçağ Tarihi II,* Enver Ziya Karal'ın Yeni *ve Yakın Çağlar Tarihi* III adlı kitapları da bir öncekilere göre (yani 1931 baskılarına göre) İkinci Maarif Şûrasında daha kaliteli bulundu (Erdal, 2012:155-158). Şûradan iki yıl sonra Enver Ziya Karal'ın *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944)* kitabı basıldı. Diğer bir deyişle 1943'te Millî Eğitim Şûrası, esasen çok önce başlayan tarih ders kitaplarının iyileştirilmesini, daha geniş katılımla meşru bir zemine oturmasını sağladı. Böylece bu şûra ile Atatürk döneminde uzmanlara yazdırılan tarih ders kitaplarının,



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

tarih programının amaçlarını gerçekleştirmeye ve çocuk anlayışına uygun olmadığına karar verilmiş oluyordu.

Talim ve Terbiye Kurulu 02 Ağustos 1943 tarihli 243 numaralı kararına göre; ortaokulların 3. sınıflarında okutulmakta bulunan tarih kitabının Kütahya Mebusu Sadri Ertem tarafından yazılan Osmanlı tarihine ait kısmının 1943-1944 Öğretim Yılı'ndan itibaren okutulmaması, II. Maarif Şûrasında kararlaştırılmış iken bunun yerine Ortaöğretim şube müdürlerinden Kâmil Su'ya yazdırılan kitabın 1943-1944 öğretim yılından itibaren okul kitabı olarak kabulüyle vekillikçe bastırılmasının vekillik yüksek makamının tasvibine arzı kararlaştırıldı (Maarif Vekilliği, 1942, Talim ve Terbiye Kurulu Karar Defteri Sayı:243). Bu kararda Sadri Ertem'in Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe mezunu olması ve sosyalist anlayışa sahip gazeteci ve romancı kimliğinin etkisini kestirmek zor gibidir. Karardan üç ay sonra 12 Kasım 1943'de Sadri Ertem kalp krizi geçirerek vefat etmiştir.

Sadri Ertem ve Kâzım Nami Duru'nun (1941) ders kitabı ile Kâmil Su ve Kâzım Nami Duru'nun (1945) ders kitabının İstiklal Harbi konuları kısmı aynı olmakla birlikte, birinci ders kitabında Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinin (1453-1579) ayrıntılı anlatılmadığı dikkati çekmektedir. Ali Fuat Cebesoy, 84 yaşında iken 29 Mayıs 1966'da Frederick P. Latimer ile yaptığı röportajda "O zaman O (Atatürk) sağken mekteplerde okunan Osmanlı tarihi mümkün olduğu kadar kısa, kronolojik bir tarihti yani" (Kocahanoğlu, 2005:239) ifadesi ile bu türden okul kitaplarını kastetmiş olabilir (Cebesoy'un yaşlılık dönemi iddialarının ayrıntılı bir analizi için bkz. Çelik, 2016:95-97). Her iki kitap da (sf.103/sf.109) Fransız devrimini sınıf terminolojisi ile açıklamaktadır. Sadri Ertem ve Kâzım Nami'nin kitabında (1945: 104-105) "Krallık imtiyazlı sınıflara dayanarak emirlerini ilahi bir kudret şeklinde kabul ettiriyordu… Bazı yerlerde bu ıslahatı halk kuvvetleri zorla yaptılar." gibi bir ifade geçmektedir. İkinci ders kitabında konu başlarına kısa bir özet konulmuştur.

14 Temmuz 1945 tarihli ve 446 nolu karar ile ortaokullar da okutulacak tarih kitapları müsabakasına giren eserlerin nasıl inceleneceği hakkında bir yönetmelik çıkarıldı. Bu belgelerde tarihçi üye Faik Reşit Unat'ın, Talim ve Terbiye Başkanı'na vekâlet ettiği görülmektedir. Bu belgelerde 30 Aralık 1942 tarihli ve 364 sayılı şartnameye atıf yapılarak, ortaokul 1-2-3 kitaplarının bir bütün halinde inceleneceği belirtilmektedir.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Tablo 1

Ortaokul Tarih Kitapları Müsabakasına Giren Kitapların Not Ölçü Listesi

| Ölçüt | Puan Karşılığı |
|---|---|
| Kitapların verdiği bilgilerin doğruluk değeri | 50 Puan |
| Kitapların müfredat programına uygunluğu | 15 Puan |
| Kitapların milli tarih görüşüne uygunluğu | 15 Puan |
| Kitaplarda kronolojik sıralamaya yer vermekteki başarının değeri | 30 Puan |
| Kitaplardaki cümlelerin gramer ve sentaks bakımından doğruluk değeri: Türk dilinin özbenliğine gidiş ilkesine riayet derecesi | 40 Puan |
| Kitapların pedagojik değeri (şekil, konuların ana çizgileriyle bahislere ve paragraflara ayrılması, fikirlerin sıralanması, anlatış, öğrenci seviyesine uygunluk, özetler, sorular, resim plan ve haritalar, kronolojik ve senkronolojik cetvel ve tablolar, bakımlarından) | 50 Puan |
| **Toplam** | **200 Puan** |

Ortaokul tarih kitapları müsabakasına giren kitapların not ölçü listesine göre ders kitapları toplam **200 puan** üzerinden değerlendiriliyordu. Bir de bunlara "Bugün okutulmakta olan kitaplara göre öğretim için daha elverişli görülüp görülmediği" maddesi eklenmişti. Burada ders kitabının milli tarih görüşüne (Türk Tarih Tezi şeklinde yorumlanabilir) ve müfredata uygunluğu ölçütünün 15 puan gibi çok düşük bir puan olması, bilgilerin doğruluk değerine, dil/anlatıma ve pedagojik değere verilen önem çok dikkat çekicidir.

Yine aynı tarihli ve 447 sayılı karar ile ilkokul 4. sınıf ve 5. sınıflarında okutulmakta bulunan tarih kitapları ile bunların dayandıkları program, maksadı sağlayamadıkları için II. Maarif Şûrası kararlarına göre yeni bir seri kitabın hazırlanmasına memur edilen Talim ve Terbiye Heyeti üyelerinden Faik Reşit Unat ile bakanlık müfettişi Kâmil Su'nun yazdıkları 4. sınıf kitabının 1945-1946 öğretim yılından itibaren okutulması üzerine kabulü hususunun Bakanlık Yüksek Makamı'na sunulması kararlaştırıldı.

**Ali Haydar Taner ve Ortaokul İçin Tarih II Kitabı**

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ve okutulan tarih ders kitapları arasında özellikle bir kitap dikkat çekmektedir. Bu da hiç şüphesiz ki psikolog Ali Haydar Taner'in (1883-1956) ismini taşıyan *Ortaokul İçin Tarih II* ders kitabıdır. Bu kitap, 1940'dan 1948'e kadar Ortaokul 2. sınıflarda temel ders kitabı olarak bütün ülkede okutulmuştur. Avrupa'da özellikle Fransa'da tarih ders kitabını bir tarih profesörü ve kıdemli tarih öğretmeninden oluşan iki kişilik komisyona yazdırma usulü bulunmaktadır. Türkiye'de de onca tarih profesörü ve tarih öğretmeni dururken,



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

psikolog Ali Haydar Taner'in *Ortaokul İçin Tarih II* ders kitabının (1940-1948) yazarlığı için görevlendirilmesi, tarih eğitimcilerinin üzerinde düşünmesi gereken bir olgu olarak durmaktadır.

Öncelikle Ali Haydar'ın akademik kariyerinden kısaca söz etmekte yarar vardır. Ali Haydar Taner, Almanya'da Jena Üniversitesi'nde eğitim ve psikoloji alanında iki yıl tahsilden sonra 1911'de İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Selanik'te açılan İdadi'de psikoloji dersi hocası olarak mesleki kariyerine başladı. 1915'te Maarif Nezareti Müşavirliğine atanan Alman Müşavir Dr. Franz Schmidt'in tercümanlığını yaptı ve Darülfünunda *Tecrübî Pedagoji ve Tecrübî Psikoloji* gibi dersleri verdi. 1926'da başladığı Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğini 12 yıl sürdürdü (Sorguç,1987:453).1926'da Muallimler Birliği'nin Umumi Kongresi'nde okunması için kaleme aldığı "*Millî Terbiye"* [1]adlı raporu, o dönemde çağdaş eğitimden beklentileri de yansıttığı için çok önemlidir. 1927'de Hilmi Kitapevi'nden *Kur'an-ı Kerim Elifbası* adlı alfabe kitabı çıktı. Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati döneminde Grigori Petrof'un *Beyaz Zambaklar Memleketinde* kitabının çevirmeni olarak şöhret kazandı.

2010'da *Türk Yurdu* dergisinde "*1938'de Lise Bakalorya Sınavında Bir Kopya Olayı ve Eğitim Bilimci Ali Haydar Taner'in Başına Gelenler*" adlı yazımda Ali Haydar Taner'in kopya hadisesinden nasıl sorumlu tutulup, Bakan Saffet Arıkan emriyle, Talim ve Terbiye'den (1935-1941 arasında kurumun adı Kültür Kurulu) uzaklaştırılıp, 12 Eylül 1938'de İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda *Terbiye ve Ruhiyat öğretmenliği* görevine başlatıldığını yazmıştım. 28 Aralık 1938'de Hasan Âli Yücel Millî Eğitim Bakanlığı koltuğuna oturduğunda hem Türkiye için hem de Ali Haydar Taner için yeni bir dönemin başladığı görülmektedir.

**Çalışmanın Amacı**

Bu çalışmanın amacı 1940 ve 1948 yılları arasında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ve okutulan psikolog Ali Haydar Taner'in (1883-1956) ismini taşıyan *Ortaokul İçin Tarih II* ders kitabını incelemektir. Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

[1] Bu eserin Osmanlıca nüshasına "https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/775" adresinden ulaşılabilir.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

1. Ali Haydar Taner, *Ortaokul İçin Tarih II* kitabına "yazan" olarak neden ve nasıl geçmiş olabilir?
2. Ali Haydar Taner imzalı *Ortaokul İçin Tarih II* kitabı içeriğinin (1941 baskısı), bir önceki kitabın içeriğiyle (1937 baskısı) benzer ve farklı yönleri nelerdir?

## Yöntem

Tümevarım yöntemini esas alan, olgu ve olayları kendi doğal ortamları içerisinde gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi veri toplama araçlarıyla betimlemeye ve katılımcıların bakış açılarını yansıtmaya çalışan araştırma türüne nitel araştırma denir (Merriam, 2001; Yıldırım ve Şimşek, 2005). Mevcut kayıt ve belgeleri çözümlemeye odaklanması, konuya ilişkin belgelerin bulunması, incelenmesi ve yorumlanmasına olanak sağlaması nedeniyle çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme (belgesel tarama) kullanılmıştır (Karasar, 2008).

### Veri Kaynağı ve Verilerin Toplanması

Çalışmada veri kaynağı olarak Ali Haydar Taner'in adının yazan olarak geçtiği *Ortaokul İçin Tarih II* kitabının 1941 yılında yapılmış baskısıyla adının yazan olarak geçmediği 1937 tarihli baskısından yararlanılmıştır. Bununla birlikte kitapların içeriklerinin daha iyi anlaşılması için 1915, 1924, 1927 Zeyli, 1930 ve 1931 tarih müfredatlarına da bakılmıştır. 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında gerçekleştirilen çalışmada araştırmacı, kendi geliştirmiş olduğu doküman inceleme formu aracılığıyla verileri toplamıştır.

### Verilerin Analizi

Çalışmada toplanan veriler betimsel analiz tekniği ile incelenmiştir. Önceden belirlenmiş temalar çerçevesinde verileri özetleme ve yorumlamaya fırsat vermesi, doğrudan alıntılara yapmaya olanak sağlaması ve veriler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini irdelemeye olanak tanıması gibi özellikleri çalışmada bu tekniğin kullanılmasında etkili olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2005).



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

## Bulgular

### Ali Haydar Taner'in Adının Ortaokul *İçin Tarih II* Kitabına "Yazan" Olarak Geçmesi Meselesi

Ali Haydar'ın *Resimli Kolay Alfabe, Ruhbilim (Psikoloji), Ortaokul İçin Tarih II ve Özel Öğretim Metotları* (Hüviyet Bekir Örs ile) adları altında MEB tarafından kabul edilmiş dört ders kitabı bulunmaktadır. Lise 10. sınıf için yazılan *Ruhbilim (Psikoloji)* ders kitabı 1936'da basılmaya başlanmış ve 1947'ye kadar 4. baskıyı yapmıştı. *Ortaokul İçin Tarih II* kitabı 1940'ta basılmaya başlandı. *Özel Öğretim Metotları* ders kitabı da 1944'te basılmaya başlanmış, 1952'de ise 4. baskıyı yapmıştı (Taner, 1954:111).

*Ortaokul İçin Tarih II* kitabı ilk baskısını 1940'ta yapmış ise de süreç, 1-2 yıl önce başlamış demektir. Bu görevlendirme; Celal Bayar, Refik Saydam, Şükür Saraçoğlu hükümetlerinde Millî Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Âli Yücel'in emriyle olmuş olabilir. Hasan Âli Yücel, hocası İhsan Sungu'yu 3 Nisan 1939'da Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından Müsteşarlığa atadı.1940'tan 1962'ye kadar Kurul Başkanlığını Kadri Yörükoğlu yürüttü. Hasan Âli Yücel ve çalışma ekibinin psikolog Ali Haydar Taner'i 1933'te Atatürk döneminde ortaokul için, lise kitaplarından özetlenen *Tarih II, ortamektep için* adlı kitabın tekrar ortaokul öğrencisinin psikolojisine ve anlayışına uygun bir hâle getirmesi için görevlendirmesi bir tür iade-i itibar olarak yorumlanabilir. Bu şekilde Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın kırdığı gönlü almaya çalışmış olabilir.

### Ali Haydar Taner İmzalı *Ortaokul İçin Tarih II* Kitabının İncelenmesi

*Ortaokul için Tarih II* kitabı, 1940'ta Ali Haydar Taner'in adıyla basılmaya başlanmış, 1945'e gelindiğinde 14. baskıyı yapmıştı. Kitap, 1948'de tekrar basılmıştı (Kitabın genel bir incelemesi için bkz. Mindivanlı Akdoğan, 2016:124-125).

Ortaokullarda 2. sınıfta okutulmak üzere yazılmış olan *Ortaokul İçin Tarih II* kitabının 1934 (18 haritalı), 1937 (16 haritalı) baskılarını incelediğimizde kronoloji cetveli, indeks ve haritalar hariç her ikisinin de 201 sayfa olup, aynı metin içeriğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. *Ortaokul için Tarih II* kitabı'nın 1937, 1938 baskıları da aynı olup, önemli bir düzeltmeler 1939'da yapılmıştır. *Ortaokul için Tarih II* kitabı'nın 1939, 1940 ve 1941 baskısı aynıdır. Yazar olarak Ali Haydar Taner ismini taşıyan 1940 ve 1941 tarihli *Ortaokul için Tarih II kitabı (14 Haritalı) da,* kitabın 1934 ve 1937



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

basımının 165 sayfaya indirilmiş hâlidir. Diğer bir ifade ile öz muhafaza edilerek, bazı konular ve resimler çıkarılmış, bazı paragraflar ve resimler eklenmiştir.

Bu kitapları incelemeden, kitapların dayandığı söylenen 1931'de tadilat gören *Ortamektep Müfredat Programı'*na uygunluğuna bakmakta yarar vardır. Ancak bu arada 1945'te yayımlanan ve "ders kitaplarının müfredata uygunluğuna" sadece 15 puan veren ölçü listenin önceki dönemleri de içine alacak şekilde bir tür zihniyet okuması yapmamıza yardımcı olduğu söylenebilir.

1931 Müfredat Programı'nda "Gol" kavminden söz edilirken, 1933 ve sonrası baskılarda "Galya" kavminden söz edilmektedir. 1931 müfredatı, Attila konusunu ele alırken "Attila'dan Evvel İdare, Attila'nın İcraatleri, Attila'nın Vasıfları, Attila'dan Sonra Hun Devleti, Askerlik Sanatı" gibi konu başlıklarını önerirken; 1933 ve sonrası baskılarda Attila konusu, "Bizans üzerine hareket, Orlean Seferi, Roma üzerine hareket" gibi üç konu başlığında ele alınmaktadır. 1931 müfredatında olan Asya'da Akhun Devleti (s.65), ders kitaplarının değişik baskılarında yoktur. 1931 müfredatında "Asya Türk (Tukyu) İmparatorluğu", 1933 ve sonrası baskılarda "Asya'da Gök Türk İmparatorluğu" adını almıştır (1933 baskı, s.36). 1931 müfredatında, "Türkeş Devleti" ve "Karluk Devleti" ne yer verilmişken (s.66), ders kitabında hemen "Uygur Devleti" konusuna geçilmiştir. 1931 müfredatında "Peçenekler", "Oğuzlar" ve "Kumanlar" ve 5. Asırdan Avrupa'ya şarktan gelen yeni istilalar (İslavlar, Lombartlar, Anglo-Saksonlar vb.) konuları varken (s. 67) ders kitabı baskılarına alınmamıştır. 1931 müfredatında "İslâmiyet'in Zuhûru Esnasında Komşu Devletlerin Vaziyeti" konusu (İran, Bizans, Mısır) 1933 ve sonrası kitaplarda yer almamıştır. 1931 müfredatında "Halifeliğin Hakiki Mahiyeti konusu (s. 68), ders kitaplarının değişik baskılarında bulunmamaktadır. 1931 müfredatında "Karahanlılar Devleti" ve "Ahşitler Devleti", varken, ders kitapları bu konuları içermemektedir. 1931 müfredatında "11. 12. asırlarda Hıristiyan Derebeylikleri" konusu, ders kitabının değişik baskılarında sadece "Derebeylik" (Feodalite) adını almıştır. 1931 müfredatında yer alan "Karahata Devleti" konusu (s. 71) ders kitaplarının baskılarında yoktur. 1931 müfredatında "Harzemşahlar Devleti" olarak yer alan konu (s. 71) ders kitaplarında "Harzem Devleti" adı ile işlenmektedir (s. 128). 1931 müfredatında yer alan "Bahriye ve Burciye Devleti", "Saltuklar", "Mengüçler", "Eşrefoğulları", "Hamitoğulları", "Candaroğulları" ve "Ortazamanda Hint Alemi" (s. 73) gibi konular ders kitaplarının değişik baskılarına yansımamıştır.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Hem 1931 müfredatında olmayan hem de TTT (Türk Tarihi Tetkik) Cemiyeti (1933) tarafından yazılan *Tarih II Orta Zamanlar* kitabında olmayan "Osmanlılar" (s.162-173/s.137-148) konusu 1937'den itibaren her baskıda, "Müslüman Türkler İdaresinde Hint" ve "Timur" konusu arasına eklenmiş, böylelikle tarih konularını; Ortaçağ dâhilinde bölgesel olarak işlemenin beraberinde getirdiği sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Bu mesele, Aslan'ın (2012) çalışmasında gösterdiği gibi 1915, 1924, 1927 Zeyli, 1930 ve 1931 müfredat programları çerçevesinde bütüncül olarak incelemek gerekmektedir. 1915 programına göre Osmanlıların kuruluşu "Devr-i Tesis ve İstiklal" konusuyla Ortaokul 3. sınıfta 1. ünitede geçiliyordu. Ankara Muharebesi de burada işleniyordu. 1924 programında "Batı Avrupa'nın Ortaçağ Dönemi" Orta 1. sınıfa alındığı için Orta 2. sınıf programı Türk ve İslam Tarihi ağırlıklı idi. 1924 programında Orta 2'de "Anadolu'da Türkler" konusunda Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna geçiliyordu. "Timur Devri" konusundan sonra Osmanlı Devleti'nin yeniden tesisi konusu ele alınıyordu. İstanbul'un Fethi sırasında Avrupa'da Rönesans inceleniyor ve program bitiyordu. Benzer şekilde 1927 Zeyli'nde "Anadolu'da Türkler" konusunda Osmanlı Devleti kurulmakta, akabinde Timur Devrine geçilmekte, sonrasında Osmanlı Devleti'nin yeniden tesisi işlenmekte ve konular 15. asrın sonuna kadar meydana gelen önemli olaylarla sınırlandırılmaktadır. 1930 programında da "Anadolu'da Türkler" konusunda Osmanlı Devleti işlenmekte, akabinde Timur Devrine geçilmekte, sonrasında da Osmanlı Devleti'nin yeniden tesisine geçilmektedir. Aynı şekilde konular, 15. asrın sonuna kadar meydana gelen önemli olaylarla sınırlandırılmaktaydı.

1931 müfredatında tıpkı 1915'te olduğu gibi, Osmanlıların kuruluşu konusu Orta II'den Orta III'ün ilk başına alınmış, bunun üzerine programda bir boşluk doğmuş, bunu da ders kitapları yazarları eski ders programlarında olduğu gibi çözmüştür. Esasen yazarın ve tarih öğretmeninin Ankara Muharebesini anlatabilmesi için Anadolu'da Osmanlıların nasıl kurulduğunu işlemesi gerekmektedir. 1931 müfredatında "Anadolu Beylikleri" konusunda Karaman Beyliği ile başlanıp, altı beyliğin ismi sayılıp "ve diğer Beylikler" denilmektedir. Burada "Osmanlı Beyliği" yer almamaktadır.

Ortamektep Müfredat Programı Tarih II'ye (1931:166) uygun olarak, son konu "Hindistan'da Babür İmparatorluğu" olup konu Babür, Ekber, Cihangir, Şahcihan ve Evrenkzip/Evrengzib (Âlemgir) üzerinden anlatılıp, 1858'de Hindistan idaresinin İngiliz Hükümetine geçmesi işlenmekte ve Medeniyet kısmı ile bitirilmektedir. Ortamektep



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Müfredat Programı Tarih III. Sınıf'a (1931:75) göre, ilk konu "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" idi.

Kısaca ortaokul tarih ders kitaplarının değişik baskıları incelendiğinde, 1931 tarih müfredatını tam yansıtmadığı ortaya çıkmaktadır. Müfredatın yapısal sorunları da ders kitabında çözülmeye çalışılmaktadır. Bu yapısal sorun, temelde 1915'ten beri Umumi Tarih ile Türk Tarihi dersini birleştirme arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu durumda, 1930 ortaokul tarih müfredatı uygulansaydı kanımca daha iyi olurdu. En esaslı çözüm ise Umumi Tarih ile Türk Tarihini ayrı ayrı okutmaktı. Yani Fransız, İngiliz, Alman ve Amerikan görüş açılarını yansıtan tercüme umumi tarihleri bırakıp, Türklerin bakış açısından bir Genel Tarih ya da Dünya Tarihi yazmak gerekirdi. Atatürk döneminde bu işe akademik düzeyde başlanmış ancak bu çalışma yarıda kalmış ve bu eserler "*Muhtasar Tarih-i Umumi*" tarzında çocuk ve gençlerin düzeyine indirgenememişti.

Burada 1937 baskısının (yazar belirtilmemiştir) ve 1941 baskısının (Yazan: Ali Haydar Taner) karşılaştırılması daha somut bir fikrin oluşmasını sağlayabilir:

**Kitabın 1941 baskısında çıkartılan konular ve paragraflar**

Ders kitabında Roma Âleminde İktisadi Bozgunculuk, Garbi Roma İmparatorluğu Yıkılmasından Sonra Roma Âlemi, Galyalıların İçtimai ve Siyasi Hayatları, Lombartlar, Slavlar, Türkeş Devleti, Karluk Devleti, Peçenekler, Oğuzlar, Kumanlar Lombartlar, Anglo-Saksonlar, Slavlar, İslamiyet'ten evvel Arap Devletleri, Uhut muhasarası, Hudeybiye Barışıklığı, Hariciler, Şiiler, Maliki Mezhebi vb. konuların çıkarıldığı görülmektedir.

Ders kitabından çıkartılan bazı paragraflar şöyledir:

- "Hazarlar birçok şehirler kurmuşlardı. Bu şehirler, bilhassa İtil çok işlek bir ticaret merkezi idi…" (1937 baskısı, s. 44)
- "Müslüman olduktan sonra Bulgar âlimlerin çoğu dini mahiyette bir hayli eser de yazıp bıraktılar." (1937 baskısı, s. 44)
- "Memun İslam dinini akla istinat ettirmek istiyen ve serbest düşünceyi terviç eden Mutezile mezhebini kabul etti. Memun, bu mezhebi kabul etmiyen hocaları kırbaçla dövdürdü ve hapse sokardı." (1937 baskıda s.80).



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

**Kitabın 1941 baskısında bulunan öz Türkçe ifadeler**

1940'tan sonra ders kitapları ortamektep yerine ortaokul ifadesiyle çıkmaya başladı. Ders kitabında teessüs yerine kurulma, inkıraz yerine dağılma ya da çökme, mücadele yerine kavga, lisan yerine dil, fetret yerine karışıklık kelimeleri kullanılmaktadır. Sahaflardan alınan öğrenci tarafından kullanılmış ders kitapları incelendiğinde (1945 baskısı) bazı öğretmenlerin kitaptaki şark, garb, cenub, şimal gibi tabirlerin üstünü çizdirerek, öğrenciye doğu, batı, güney ve kuzey diye özellikle yazdırdığı dikkati çekmektedir. İlginç olan husus TTT Cemiyeti tarafından yazdırılan (1933) *Tarih II Ortazamanlar* kitabında bu terimlerin doğu, batı, güney ve kuzey olarak geçmesidir. Benzer şekilde "iptida" kelimesi de sınıfta sözlü olarak "İlk evvela" olarak karşılandığı anlaşılmaktadır. "Müessis" kelimesinin "kurmuş ve tesis eden manasına geldiği"; "nefyolundu" ise "sürülmek" olarak belirtilmiştir. "Kopuz" kelimesini de "Eski zaman şairlerinin çalgıları" olarak kitap üzerine not ettirilmiştir.

**Kitabın 1941 baskısında değişen bazı başlıklar**

Ders kitabında 1937'de "Muhammed Daveti" [Hz. (s.a.v.)] yerine "Ahalinin Hak Dine Davet Edilmesi", "Hicret" yerine "Medine'ye Hicret", "İlk Cami" konusu ise "Muhammed Medine'de" [Hz. (s.a.s.)] ile birleştirilmiştir.

**Kitabın 1941 baskısına eklenen bazı konular ve ifadeler**

Ders kitabında bazı cümlelere örneklendirme yapılmıştır. Bunlardan biri de şudur:

"Meselâ puta tapıcılık dininin bazı yortu günlerini, Hıristiyanlığın bayramları yapmışlardır" (s. 6). Ders kitabının 45. sayfasında, "Muhammed Medine'de" [Hz. (s.a.s.)] konusuna 11 satır ilave yapılmıştır. Bu paragraf şöyledir:

> Muhammet [Hz. (s.a.s.)], evvela Müslüman Mekkelilerle Müslüman Medineliler arasında rekabet ve düşmanlığı ortadan kaldırdı; sonra da bütün Müslümanların kardeş olduklarını ilan etti. Hangi kabile ve hangi millete mensup olursa olsun, bütün Müslümanların tek bir kavim olduğunu söyledi. İslamiyet'ten evvel Araplar kabilelere ayrılmış olarak yaşarlardı. Kabileler arasında kavgalar eksik olmuyordu. Muhammed'in [Hz. (s.a.s.)] koyduğu kaideye göre bütün Müslümanlar birbirine kardeşlik bağı ile bağlanıyordu. Muhammed'e [Hz. (s.a.s.)] göre dünyada iki çeşit halk vardı: Biri Müslümanlar, diğeri de Müslüman olmayanlar.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Büyük Selçuklu İmparatorluğu konusu “Selçuk” ve “Tuğrul” başlıkları altında incelenmiştir (s. 99).

**Kitabın 1941 baskısından çıkartılan bazı resim ve krokiler**

Ders kitabında Bedir ve Uhud krokileri ve Konya’da ince minare ve İmparator Cihangir’in yanına toplanan bir meclis çıkarılmıştır. Cengiz Han’ın resmi tam sayfa iken çok küçültülmüştür.

**Kitabın 1941 baskısına eklenen bazı resim ve krokiler**

Ders kitabına Uygur yazısı örneği resmi (s. 31), Kur’an cildi kapağı (s. 68), Kosova Muharebesi (s. 144), eklenmiştir.

Sonuç olarak Ortaokul Tarih II müfredatı ve ders kitaplarında 1915’ten beri Türk Tarihi ve Avrupa Tarihinin ortaçağ dönemlerinin birlikte götürülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. 1930 tarih müfredatı oldukça sade ve düzeye uygun iken 1931’de yapılan değişiklikle müfredat yoğunlaşmış, öte yandan Orta II’de tarih dersi haftada 2 saat olarak aynen korunmuştu. 1931 Ortamektep Tarih Müfredatı’nın, 1933 ve sonrası *Ortaokul Tarih II sınıfı* için yazılan ders kitabının sonraki baskılarına tam olarak yansımadığı görülmektedir. Ortaokul tarih II ders kitabı yazarları, 1931 müfredatı ile lise tarih ders kitaplarını özetleme çabası arasında sıkışıp kalmışlardır.

Ders kitabı yazarları 1931 müfredatını ders kitabında hafifletmişler, bazı konuları atmışlar ve “Osmanlılar” gibi 1931 müfredatında olmayan konuyu da 1924 ve 1927 Zeyli’nde olduğu gibi ders kitabına eklemişlerdir. Ortaokul için Tarih II kitabı için dönüm noktası 1939 yılıdır. İkinci Dünya Savaşı’nın da 2 Eylül 1939’da başladığına dikkat etmek gerekir. Muhtemelen öğretmenlerden gelen raporlar doğrultusunda ders kitabının dili biraz sadeleştirilmeye başlanmış, Avrupa Tarihi konularından bazıları atılmış, “*Muhammed’in Seferleri*” [Hz. (s.a.s.)] konusunda bazı önemli değişiklikler yapılmış, bazı paragraf, resim ve krokiler çıkarılırken, bazıları da eklenmiştir. 1940’dan sonra bu *Ortaokul için Tarih II* ders kitabında yazan olarak Ali Haydar Taner’in ismi görülmeye başlamıştır.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

## Tartışma ve Sonuç

Tarih, bir okul dersi olarak kabul edildikten sonra Fransa'da tahsil görmüş eğitimci Selim Sabit Efendi (1875), ilkokullar için dönemine göre oldukça sade bir dille *Muhtasar Tarih-i Osmani* adlı ders kitabını yazmıştı (Ata, 2009a). Rüştiye ve idadi düzeyi için Ahmet Vefik Paşa'nın, Mizancı Murad'ın, Abdurrahman Şeref'in, Ahmet Refik Altınay'ın, Ahmet Rasim'in, Ali Reşad'ın, Emin Âli Çavlı'nın çocuklar ve gençler için "demirden leblebi" olan ders kitapları Cumhuriyet kadrolarının önünde durmaktaydı. Esasen ne ilkokul çocuklarına ne de lise gençlerine benzeyen ortaokul öğrencilerinin psikolojilerine uygun ders kitabı yazma meselesi hâlâ önemini korumaktadır. Ortaokulu ilkokul ile ya da lise ile bütünleştirmek gibi arayollar da bu özel duruma çözüm niteliği taşımaz. Ortaokul yıllarının kendi içinde bir bütün olarak ele alınması gerekir. Bu düzeydeki öğrencilerin ihtiyaçlarını, merak ve ilgilerini de en iyi bilecek olan uzun yıllar bu sınıflarda ders vermiş sosyal bilgiler öğretmeni-yazarlardır.

1931'de TTTC'nin tarih ciltlerinin özeti niteliğindeki lise ve ortaokul tarih kitaplarına yönelik ilmi ve pedagojik eleştiriler hemen dile getirilmeye başlandı. Esasen müfredat ve ders kitabı iyileştirmelerini değerlendirirken, ikinci elden kaynaklardaki "büyük anlatıların" gözlerimizi kamaştırmasına izin vermemeli ve doğrudan asıl kaynaklara gitmeliyiz. Bu türden iyileştirmeleri değerlendirilirken, dönemin sadece siyasal konjektürünün izlerine odaklanmak doğru değildir. Müfredat ve ders kitabı söz konusu olunca, özellikle bir sınıfın tarih ders programına ve ders kitaplarına geniş bir zaman diliminde odaklanmak gerekir. Yani 1940'lardaki ortaokul tarih II. sınıfın müfredat ve ders kitabını sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için, 1915, 1924, 1927 zeyl'i, 1930 ve 1931'deki tadilatın hemen hepsine bir bütün olarak bakmak gerekir. Mesela 1940'lardaki tarih ders kitaplarında Eski Yunan ve Roma İmparatorluğu konularının yerini belirlerken, 1915'e kadar inip, hangi unsurların genel tarih konularından geldiğine bakmak gerekir. Daha 1930'larda Faik Reşit Unat gibi öğretmenlerin de "*Talim sicilli varakası*"nda tarih ders kitaplarında Eski Yunan ve Roma İmparatorluğu konularının çok detaylı işlendiğini eleştirdiklerine dikkat etmek gerekir (Ata, 2009b:98).

Millî Eğitim Bakanlığı, geçmiş 1924 ve 1927 Zeyl müfredat programlarında olduğu gibi 1943'te Millî Eğitim Şûrasını düzenlemeden çok önce ders kitaplarını iyileştirme işine girişmiş, bu şûra ile de alınan kararları meşru bir düzeye taşımıştır.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

1938'de Bakan Saffet Arıkan emriyle Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğinden uzaklaştırılan psikolog Ali Haydar Taner'in *Ortaokul için Tarih II* kitabının iyileştirilmesi ile görevlendirildiği anlaşılmaktadır.

*Ortaokul Tarih II* kitabı içeriğinin 1931 müfredatı ile lise tarih ders kitapları arasında kaldığı görülmektedir. Yani esasen tarih ders kitaplarının değişik yıllardaki baskıları da, 1931 müfredatına tam anlamıyla uygun değildir. 1945 tarihli tarih ders kitabı değerlendirme ölçü listesinde toplam 200 puanın sadece 15 puanının "ders kitaplarının müfredata uygunluğuna" verilmesi, merkez kadrolarının bu durumun farkında olduklarını göstermektedir. 1931 Müfredatının yol açtığı bazı yapısal sorunları ders kitabı yazarları/yazarı, eski programlarda ve ders kitaplarını örnek alarak çözmüşlerdir. Mesela "Osmanlılar" adlı konunun eklenmesi bu türden bir çözümdür.

1913'te *Türk Yurdu* dergisinde "*İbtidaiye Mekteplerinde Yurt Terbiyesi"* adlı yazısında Ali Haydar, Tarih ve Malumatı-ı Medeniye gibi derslerin coğrafya dersi ile ilişkilendirmesine dikkat çekmişti. Esasen zaten TTTC'nin tarih ciltlerinin yazarlarının (Mesela Afet İnan, Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Yusuf Akçura, Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemseddin Günaltay, Vasıf ve Yusuf Ziya Beyler) tarihi, coğrafya ile ilişkilendirmede dikkatli olduğu, devletlerin coğrafi durumu hakkında bilgiler verdiği görülmektedir. Bu durum *Ortaokul için Tarih II* kitabına da yansımıştır.

Ali Haydar, *Meşhur Ruhbilimciler* adlı eserinde (1954:96-97-98) N. Roubakine'nin okuyucu ve yazar tiplerine ilişkin çalışmalarından ve Amerika'daki çocuk kitapları üzerine yapılan amprik çalışmalardan söz etmektedir. Taner, çocukların daha kolay anlayabileceği kitap yazımını dilde dilin sadeliğe gitmesi ile ilişkilendirmektedir. Gerçekten de *Ortaokul İçin Tarih II* kitabının 1937 baskısına göre dil yönünden sadeleştirildiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan Ali Haydar (1944) İstanbul Kız Öğretmen okulu öğretmeni iken Hüviyet Bekir İle *Özel Öğretim Metotları* kitabı çıkardı. Burada kitapların yazılışı ve konuların işlenmesi açısından iki tür tarihten söz edilmektedir. Bunlar tasvirli tarih ve uslamlamalı (muhakemeye dayalı) tarih'dir. Uslamlamalı tarihte sebep ve sonuçların açıklanması açısından tarihsel idealizm ve tarihsel materyalizm olarak sınıflanmıştır (Taner ve Örs, 1944:90-91). Bu açıklamalarda Rousseau'nun tarihçilik mesleğine ilişkin görüşlerini ülkemize getiren Ahmet Refik Altınay'ın etkileri hissedilmektedir. Ders kitaplarının pedagojik olarak nasıl olması gerektiği ile ilgili bir bilgi yoktur.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

*Ortaokul İçin Tarih II* adlı kitapta Attila, Jüstiniyen, Muhammed [Hz. (s.a.s.)], Musa [Hz.], İsa [Hz.], Ebubekir [Hz.], Ömer [Hz.], Osman [Hz.], Ali [Hz.], Muaviye, Yezit, Abdülmelik, Velit I, Musa bin Nusayr, Ziyat oğlu Tarık, Abdürrahmanül Gafiki, Harun Reşit, Abdurrahman, Şarl Mantel, Şarlman, Selçuk, Tuğrul, Alp Arslan, Melikşah, Sancar, Ertuğrul Bey, Osman Bey, Orhan Bey, Timur ve Bayazıt, II. Murat, Babür, Ekber gibi tarihi şahsiyetler üzerinden konuları anlatma çabası, bu tarz bir tarih anlatımının çocuk psikolojisine uygun olduğu görüşünün kabul edildiğine bir işarettir.

*Ortaokul İçin Tarih II* adlı kitapta her siyasi tarih konusu anlatıldıktan sonra bazen 10 satır bazen bir buçuk sayfa olan "Medeniyet" ya da "Medeniyetleri" başlığı altında, toplulukların mimari, el işleri, mutfak kültürlerinden ve edebiyatından söz edilmektedir.

Sahaftan edindiğim 1945 tarihli ders kitabı nüshasında kenar boşluklarına ve metin üzerine yazılan yazılardan tarih dersinin nasıl geçtiğine dair bir izlenimde ediniyoruz. Bu ders kitabının kullanıldığı sınıfta öğretmenin Harzem Devleti konusunda 'Kutbeddin Mehmet' ismi üzerini çizdirip, 'Alaeddin Mehmet' ismini yazdırdığı anlaşılmaktadır (1945 baskısı, s.110). Yine aynı öğretmenin 1517'de Yavuz Sultan Selim'in Memluk Devletine son verdiği savaşın ismini (Ridaniye Muharebesi) ders kitabında satır boşluğuna yazdırdığı görülmektedir. Timur ve Bayazıt konusunda Bayazıt'ın Timur'un çadırına götürülme tarihi 20 Temmuz 1402 olarak verilirken, öğretmenin bunu, 28 Temmuz 1402 yaptırdığı anlaşılmaktadır. Öğretmen, ders kitabının kenarına Ankara Muharebesi'nin de sonuçlarını yazdırmıştır (1945 baskı, s. 155). Hindistan Babür İmparatorluğu konusunda da ders kitabı, Agra'daki Tac Mahal'in yapım tarihini vermezken, öğretmenin kitaba "1631" tarihini yazdırdığı (1945 baskı, s. 166) görülmektedir. Bu bulgular 1940'lı yıllarda bazı tarih öğretmenlerinin sınıflarında ders kitabını *eleştirel olarak* da kullandığına da işaret etmektedir. Kitap sahibi öğrencinin ders kitabına yazdığı sorular da öğretmenin muhtemelen yazılı sınavlarda sorduğu sorulara örnek oluşturmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Emevi ve Abbasi Devleti'ni kısaca özetleyiniz.
- Endülüs Emevi Devleti'nin en parlak devri hangi Halife zamanına isabet eder ve ne gibi işler görmüştür?
- Verdön (Verdun) muahedesi nedir? Kısaca yazınız.
- Tevaif-i mülük neye derler?
- Roma-Germen İmparatorluğunu kısaca yazınız.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

- Kosova Meydan Muharebesi'nin sebep ve neticelerini kısaca izah ediniz.
- Taşköprü harbi nerede oldu ve nasıl neticelendi?
- Osmanlılar zapt ettikleri yerde nasıl idare kuruyorlardı?

Talim ve Terbiye Kurulunun ilk başkanı Mehmet Emin Erişirgil, 1910'lu yıllardan itibaren memleketimizde ders kitabı basım işini eleştirel olarak ele aldığı "*Bildiklerim"* adlı anılarında ders kitabı ile ilgili şöyle bir sonuca varmaktadır. " ..En isabetli hüküm, kitabın basıldıktan sonra ve iki yıl üst üste okutulduktan sonra bilgili öğretmenin varacağı kararlarda bulunması gerekir. Onun için bir okul kitabı hakkında verilecek raporda peşin olarak pedagojik değeri var veya yok sözü çok zaman büyük bir kıymet ifade etmez." (Erişirgil, 2010: 56). Üstelik Erişirgil'e göre öğretmen bir sınıfta o düzey için yazılmış farklı yazarların kitaplarını da öğrencilerine tavsiye edebilir (Erişirgil, 2010:58).

Maalesef geçmişte tarih ders programlarındaki köklü değişimler, tarih ders kitaplarının tekâmül etmesini engellemiştir. 2008'de yayımladığım "*Bir Histomap'in Yapım Öyküsü*" adlı yazımda, ABD'de John B. Sparks tarafından 1931'de geliştirilen Histomap'in (Mukayeseli Tarih Şeridi) Rand McNally Yayınevi tarafından güncellenip bugün de Amerikalı öğrenciler tarafından kullanıldığına dikkat çekmiştim. Geçmişte yazılmış ve günümüzde okutulan okul tarih ders kitapları arasında sessiz bir diyalog olmakla beraber nesiller arasında bir köprü ve iletişim aracı olabilecek Faik Sabri Duran'ın kırmızı kaplı "*Büyük Atlas"* gibi özde ortak, çağın gereklerine uydurulmuş bir tarih ders kitabının varlığı da o ülke için bir tür prestij kaynağıdır. İyi bir tarih ders kitabının nesiller arasında köprü olduğunu ve Fransız tarihçi Pierre Nora'nın kavramsallaştırdığı gibi bir "*Hafıza Mekânı*" olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan 1930'larda ortaokul ve lise müfredat programına girmiş olan "Müslüman Türkler İdaresinde Hint" konusu okutulmaya devam etseydi, günümüzde Türk basını Myanmar'ın Arakan eyaletinde zulme uğrayan Rohingya Müslümanlarından söz ederken, insanımız bu meseleyi daha geniş ve anlamlı bir tarihsel bağlama oturtulabilirdi. Kâzım Taşkent, 1967'de "Bizim insanımız… gençliğinde dünyadan habersiz… yaşamaya âdeta mahkumdur." diye yazıyor. 2009-2011 yılları arasında *Avrupa İçin Anahtar* adlı Euroclio-Matra proje kapsamında ülkemize gelen İngiliz tarih eğitimci Michael Riley'in Türk tarih öğretmenlerine Babür hükümdarı "Ekber Şah ve Dönemi" üzerine yaptığı örnek ders unutulacak gibi değildir.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Ancak üzerinde iyi niyetle, geniş katılımlı, ayrıntılı olarak çalışılmış ve aceleye getirilmemiş bir tarih müfredatı, bu bağlantıları daha iyi yakalamayı sağlayabilir.

Ali Haydar Taner,1948'de emekliye ayrıldı ama meslekî çalışmalarını şevk ve azimle 30 Aralık 1956'da vefatına kadar devam ettirdi. Cenaze töreninde Muallimler Birliği Başkanı olarak İbrahim Kafesoğlu'nun da (1914-1984) bir konuşma yaptığı dikkati çekmektedir(Fındıkoğlu, 1957:2). Ali Haydar Taner ile Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun tanışıklığı ne kadar eskiye gitmektedir? *Ortaokul İçin Tarih II* ders kitabının iyileştirilmesinde o zaman yirmi altı yaşında olan Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun bir yardımı oldu mu? Bu da başka bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

## Kaynakça


Altunya, N. (2009). *Millî eğitimde mustafa necati dönemi.* İstanbul: Başarı Yayımcılık.

Aslan, E. (2010). Türkiye cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları. *Eğitim ve Bilim,* 35 (158), s. 215-231.

Aslan, E. (2012). İmparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinde ortaöğretim tarih programlarında değişim: Ortamektep. *Turkish Studies,* 7 (2), s. 99-128.

Ata, B. (2000). Atatürk, tarih öğretimi ve müzeler. *Türk Yurdu*, 160, s. 85-90.

Ata, B. (2008). 1943'teki ikinci millî eğitim şûrası'nın tarih eğitimi kararlarından birinin uygulanması: Bir histomap'in yapım öyküsü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory & Practice, 8* (2), s. 335-353.

Ata, B. (2009a). Selim sabit efendi'nin okul tarihi inşası. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2, s. 377-392.

Ata, B. (2009b). Tarihçi faik reşit unat'ın millî eğitim ve tarih eğitimine katkıları. *Türk Yurdu,* 260, s. 94-101.

Başgöz, İ. (1999). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Binbaşıoğlu, C. (2005). *Türk eğitim düşüncesi tarihi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

[Çağıl], Z. D. (1948). *Sınıfta kalanlar uğrunda.* Ankara: Ulus Basımevi.




© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Çapa, M. (2002). Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 29-30, s. 39-55.

Çelik, H. S. (2016). İnönü döneminde resmî tarih yazımına yönelik yeni yaklaşımlar: Bir revizyonun analizi. *CTAD,* 24, s. 80-121.

Erdal, A. E. (2012). *History and education in the inönü era: Changes and continuities on perceptions of history and its reflections on educational practices.* Unpublished PhD. Thesis, METU Graduate School of Social Sciences, Ankara.

Erişirgil, M. E. (2010). *Bildiklerim.* M. Bülent Varlık (Yay. Haz.). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayını.

Ersanlı Behar, B. (1996). *İktidar ve tarih: Türkiye'de "resmi tarih" tezinin oluşumu (1929-1937).* İstanbul: Afa Yayıncılık.

Ertem, S. E. ve Duru, K.N. (1941). *Ortaokul İçin Tarih III. İstanbul: Maarif Matbaası.*

Fındıkoğlu, Z. F. (1957,17 Ocak). Kaybettiğimiz bir terbiye ve psikoloji profesörü. *Yeni İstanbul,* s.2.

Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kırpık, G. (2008). 1926-1928 yılları arasında talim ve terbiye kurulu'nun aldığı bazı kararlar. R. Turan (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Mimar Bir Kurum: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.* Ankara (Baskıya Hazır Nüsha).

Kocahanoğlu, O. S. (2005). *Ali fuat cebesoy'un arşivinden askeri ve siyasi belgeler.* İstanbul: Temel Yayınları.

Maarif Vekâleti. (1340). *Lise birinci devre müfredat programı.* İstanbul; Matbaa-i Amire.

Maarif Vekâleti. (1930). *Ortamektep müfredat programı.* İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekâleti. (1931). *Ortamektep müfredat programı: 1931-1932 ders senesi tadilatı.* İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekâleti. (1933). *Ortamektep için tarih II,* İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekilliği. (1937). *Ortamektep için tarih II,* İstanbul: Devlet Matbaası.

Maarif Vekâleti. (1942). *Talim ve terbiye kurulu karar defteri*, Sayı: 364.

Maarif Vekâleti. (1943). *Talim ve terbiye kurulu karar defteri*, Sayı:243.

Maarif Vekâleti. (1945). *Talim ve terbiye kurulu karar defteri*, Sayı:446.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Maarif Vekâleti. (1943). *İkinci maarif şûrası (15-21 şubat 1943),* İstanbul: Devlet Basımevi.

Metin, C. (1998), *Türk tarih tezi ve tarih ders kitaplarında Türkiye cumhuriyeti tarihi (1923-1960). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,* Ankara.

Mindivanlı Akdoğan, E. (2016). *Köy enstitülerinde eğitim anlayışı ve tarih ve yurttaşlık bilgisi öğretimi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Sorguç, B. (1987). Ali haydar taner. H. Cırıtlı ve B. Sorguç (Eds.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitimciler* (s. 451-463). Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yay.

Su, K. ve K. N. Duru (1943). *Ortaokul için tarih ıii. İstanbul: Maarif Matbaası.*

Sungu, İ. (1927). Mektep kitabı. *Terbiye,* 6, s. 1-6.

Taner, A. H. (1913). Talim ve terbiye: İbtidaiye mekteplerinde yurt terbiyesi. *Türk Yurdu,* 2 (31), s.123-127.

Taner, A. H. (1926). *Millî terbiye.* İstanbul: Millî Matbaa.

Taner, A. H. (1940). *Ortaokul için tarih ıı.* İstanbul: Maarif Matbaası.

Taner, A. H. ve Örs, H. B. (1944). *Özel öğretim metotları.* İstanbul: Milli Eğitim Yay.

Taner, A. H. ve Örs, H. B. (1954). *Meşhur ruhbilimciler.* İstanbul: Pedagoji Cemiyeti Yayımları.

Taner, C. (1957). *Ali haydar taner (1883-1956).* İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.

Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti (TTTC). (1933). *Tarih ıı: Orta zamanlar.* İstanbul: Devlet Matbaası.

Unat, F. R. (1927). *Maarif düsturu ı. cilt.* İstanbul: Millî Matbaa.

Unat, F. R. (1941). *Ortaokul için tarih ı.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Yücel, H. Â. (1998). *Hürriyet gene Hürriyet -II-,* C. Y. Eronat (Der.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

## Extended Summary

### Purpose

Among the history textbooks, approved by the Board of Education, a textbook was especially noteworthy. This was undoubtedly History II for the 7th grade which bears the name of psychologist Ali Haydar Taner (1883-1956). This book was taught in Turkey from 1940 to 1948 as a basic textbook in the middle schools. In Europe, especially in France, the history textbooks were written by two-person commission consisting of a history professor and a senior history teacher. In Turkey in 1939, it was the fact that the Turkish psychologist Ali Haydar Taner was assigned to the revision of the History II for the 7th grade.

The aim of this study is to examine the production of History II textbook for the 7th grade and its content which was written by Ali Haydar Taner, famous Turkish psychologist in 1940.

Two sub-problems will be answered in this study:

1. Why and how did psychologist Ali Haydar Taner become “the writer" of the book History II for the 7th grade?
2. What were the similar and different aspects of History II for the 7 th grade by Ali Haydar Taner with the previous editions of History II whose writers were unknown (such as 1937 edition)

Pedagogical criticisms of History I-II-III for the middle schools, which published in 1934 made it necessary to establish a commissions to solve the problems after 1937. After 1940, Ali Haydar Taner's name was seen on History II for the 7th grade.

The Ministry of National Education organized the Second National Education Council in 1943 to legitimate revisions of history curriculum and history textbooks written in Atatürk’s period. In Turkey, radical changes in history curricula in the past prevented history textbooks from evolving.

### Method

Document analysis, one of the methods of qualitative methodology used in this research. Between 1920 and 1950, first-hand documents about the subject were tried to be viewed in this framework. The second hand works were also used. In this context,



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

the history curricula of 1915, 1924, Appendix to1927, 1930 and 1931 were also looked at in order to better understand the content of the History II for the 7th grade on which the name of Ali Haydar Taner appeared as a writer after 1940. Later on, its 1941 edition was compared with the previous edition (such as 1937) in terms of content (language and expression, text, pictures, sketches etc.) In this context, data sources were reviewed in the spring semester of 2016-2017 academic year and the collected data were analyzed with descriptive analysis technique.

**Results and Discussion**

In 1938, Saffet Arıkan, Minister of National Education ordered removal of membership of Ali Haydar Taner at the Board of Education because of the cheating event in general baccalaureate examination and his appointment to the Girl Teacher School in İstanbul as a Teacher of Education and Psychology. When Hasan Âli Yücel sat on the seat of the Ministry of National Education on December 28, 1938, a new period for both Turkey and Ali Haydar Taner was started. I think that the determination of Ali Haydar Taner as a writer of History II for the 7th grade was a kind of gesture for winning his broken heart by Hasan Âli Yücel because Ali Haydar is an educator who dedicated his life for improvement of Turkish educational system.

The most detailed instruction on school textbooks was published on May 19, 1341 (1925) under the title of "*Instructions on School Books*" at the period of Hamdullah Suphi Tanrıöver's national education ministry. At the beginning, The Board of Education tried to establish full control on the school textbooks especially on the History textbooks. It declared that history textbooks must be written in terms of national point of view. It opened a competition for writing history textbooks and gave advertisements to the newspapers concerning to the competition. After the emergence of Turkish History Thesis established by Atatürk, the Ministry of Education comissioned some historians who involved in the central organization to summarize history books written under the supervision of Atatürk to the psychological level of Middle School Students. These textbooks were published as anonymous textbooks in 1933. But after 1940, it can be seen that the name of writer, Faik Reşit Unat was on the cover of History I for the 6th grade. The name, Ali Haydar was put on the cover of History II for the 7th grade. The names of Sadri Ertem and Kâzım Nami Duru appeared as writers on the History III for the 8th grade level.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

It is understood that the medieval periods of Turkish History and European History in History II curriculum and History II textbook for 7th grade have been tried to be taken together since 1915. The history curriculum of 1930 was fairly simple and suitable for the Middle grade students. But the curriculum was intensified with the amendments made in 1931, while history course at the middle school was maintained as 2 hours per week. It seems that there were some incompatibilities between the History Curriculum of 1931 and the content of History II for 7th grade. In fact the writer of History II for 7th grade was stuck between the history curriculum dated with 1931 and high school history textbooks, reflected the History books written under the supervision of Mustafa Kemal Atatürk. The writer of History II for 7th grade have alleviated the 1931 curriculum in the textbook, have taken up some topics and added to the textbook as if it were in 1924 curriculum and 1927 curriculum Appendix, which includes the topics like "the Ottomans". From 1933 onwards, the writer of History II for the 7th grade was not specified. The turning point for the History II for 7th grade was the year 1939. It is important to note that the Second World War also began on September 2, 1939. The revision of History II for the 7 grade in 1939 was very evident. Perhaps in the direction of the reports sent by history teachers, the language of the History II for the 7th grade has begun to be somewhat simplified, some of the European History topics have been laid, and some paragraphs, pictures and sketches were removed, while others were added at the subject under the title of “the Expeditions of Muhammad". After 1940, Ali Haydar Taner's name began to appear as a writer on the cover of the History II for the 7th grade.

**Conclusion**

Pedagogical criticisms of History I-II-III for the middle schools, accepted by the Board of Education as textbooks in 1934 made it necessary to establish commissions by the Ministry of National Education to solve the textbook problem after 1937. In 1940, Ali Haydar Taner's name was seen on the cover of History II for the 7th grade. The Ministry of National Education organized the Second National Education Council in 1943 to legitimate revisions of history curricula and history textbooks written in Atatürk’s period. In Turkey, radical changes in history curricula in the past prevented history textbooks from evolving. As M. E. Erişirgil, former president of Board of Education, stated, the pedagogical value of the textbook depends on its usage by teacher and his/her decision in two years. In Turkey, now approval period of textbook



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

is limited by 5 years. Moreover, the frequent change of history curricula resulted in putting textbooks perfected over time on the library shelves or in the Museum of Turkish Education History. I think that good history textbook is a bridge between generations and a kind of "Place of memory" as suggested by Pierre Nora, the French Historian.



© 2017 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516